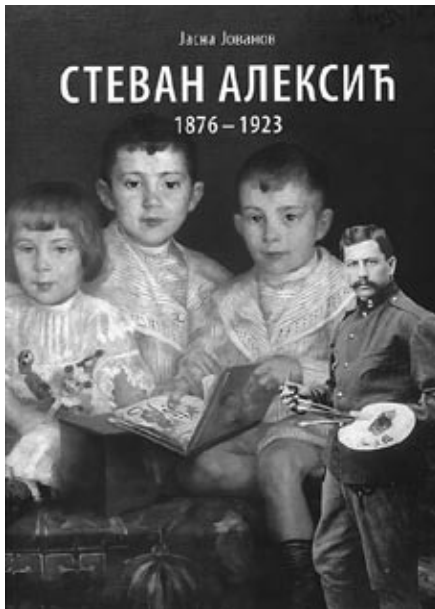

Јасна Јованов, *Стеван Алексић 1876–1923* (Матица српска, Нови Сад 2008)

Након објављених каталога (*Минхенска школа и српско сликарство, Стеван Алексић 1876–1923*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1985. и 1989, *Стеван Алексић 1876–1923*, Народни музеј, Зрењанин 2006), студија и чланака, др Јасна Јованов је заокружила своје велико познавање и истинско разумевање опуса Стевана Алексића монографијом која се овде представља. Књига *Стеван Алексић* доноси нове, поуздане научне резултате и уверљива тумачења, и представља значајан методолошки и спознајни искорак.

Након деценија суживота са Алексићевим сликама у Галерији Матице српске, као и онима истраженим у другим музејима и њиховим депоима, ауторка са акумулираним знањем и високом културом прилази проблему позиционирања Алексићевог опуса. Анализирајући огромну грађу – новинске чланке, биографије, прегледе у енциклопедијама, каталоге и друге публикације – она увиђа, контекстуализује и објашњава перманентно двоумљење о природи Алексићевог сликарства. Центрира проблем његове перцепције као „заосталог“ и традиционалног сликара, који, будући такав, нема ореол прогресивности што је припао његовим колегама савременицима. Систематичном, утемељеном и убедљивом аргументацијом, Јасна Јованов пре-

цизно мапира сликарево дело у средњоевропски контекст, ослобађајући га тешке и неправедне улоге скромног пратиоца београдских сликарских величина. Тврдњом да је реч о уметнику који није модеран по стандардима модерности потоњих деценија, али јесте модеран из перспективе своје епохе – комплексне и визуелно вишезначне – она нуди нову дефиницију улоге Стевана Алексића у укупној ондашњој друштвено-политичкој реалности. Јасна Јованов поставља Алексића на место које му припада, у складу са савременим токовима историје уметности, која је у фокус интересовања вратила многе европске сликаре неправедно заборављене и отписане из истог разлога као и српски уметник – зато што нису били „модерни“. Интензитет многих Алексићевих слика и њихова моћ да провоцирају широк опсег осећања код посматрача указују да је реч о уметности која није кореспондирала са доцније постављеним вредносним критеријумима, али јесте са својим временом и сензибилитетом. Ауторка безусловно, доследно и заувек исправља једносмерни и непрецизни суд о Алексићу као представнику „трагичне недоречености“ и представља га као уметника који морфолошки и феноменолошки дели матрице оновремене визуелне културе, која, одавно знамо, није у потпуном сагласју са оним њеним током који је касније изабран као доминантан и репрезентан за своју епоху. Маргинализација и издвојеност Алексића из главних токова српске модерне, конвенционалне теме, традиционалне ликовне категорије, противречни животни пут у оквиру мултинационалног миљеа

на периферији Аустроугарске империје, начинили су од Алексића неку врсту губитника. Данас, захваљујући књизи Јасне Јованов, управо те га особине чине веома „модерним“.

У преплитању и супротстављању различитих културних традиција формирао се Алексићев идентитет. Његовој комплексној персоналној ауторка је пришла као ерудита, неуморни сакупљач архивских података, историчар уметности са вишеструким знањима, али и као особа обликована у сродном, средњоевропском миљеу. То је књизи подарило посебан квалитет, ненаметљив и непретенциозан, али доследан.

Због потребе да се истраже сви историјски и феноменолошки аспекти Алексићевог сликарства, књига је подељена у поглавља прецизно насловљена. Ти су наслови, истовремено, и једна врста кода у којем је садржана главна нит разумевања постављених проблема. У првим поглављима пажња се посвећује анализи аустроугарске јединствене административне државне целине и у њој заокружених микроцелина у којима је Алексић рођен, формиран и остварен. Језгровито и, истовремено, уз пуно боја и звукова тог разубијеног географског простора и његових религиозних и политичких оквира, читаоцу се дочаравају енклаве у којима су настајале Алексићеве слике – Арад, Чаково, Темишвар, Вуковар, Нови Сад, Велики Бечкерек, Модош... Проблем функције уметности и улоге сликара у тим друштвима, интерактивна веза визуелне културе и контекста у којем настаје, биће, свакако, даље тумачени и интерпретирани, увек уз незаобилазну консултацију ове књиге, њених теоријских поставки и у највећој могућој мери заокружених каталога слика, црквеног сликарства и цртежа.

У миграцијама као „предуслову о/п/станка“ и у слојеној ситуацији континуираног кретања, преплитања, прожимања различитих религија, националности и култура, политичких транзиција и тензија, настајао је опус Стевана Алексића. Пажња у овој књизи посвећена је сваком његовом сегменту. Нарочито је усмерена на историјске композиције које су на средокраћи „спектакла и вере“. Алексић истражује путеве визуализације идеја легитимитета цркве и државе и успоставља кодове репрезентације догађаја који су прерасли у национални мит. Његове слике, засноване на романтичарској традицији преобликованом државном пропагандом и потребом доказивања политичког континуитета, варирају, како објашњава ауторка, на граници између религиозног и историјског. Религиозно и историјско сликарство су две области Алексићевог стваралаштва које се прожимају и допуњавају током целе његове каријере, па их ауторка интегрално посматра.

Храбро упуштање у решавање великих формата, стварање сугестивних панорамских сцена представљених у „маниру вагнеријанског оперског спектакла“, исказује Алексића као аутентичног следбеника оне линије минхенског сликарства започете са Корнелијусом и Каулбахом, а окончане у делу Фон Штука и Хертериха. Алексићев сликарски идентитет грађен је, објашњава ауторка, са истом мером зависности од узора коју су имали и други српски сликари школовани у иностранству. Преобликујући научено у складу са датостима сопственог миљеа, Алексић ствара специфичан пикторални исказ и уједно поджанр који је своје место збивања нашао у њему омиљеном амбијенту кафана.

Потом се фокус интересовања ауторке усмерава на Алексићеве портрете и аутопортрете. Како је објашњено, његов приступ лицу и идентитету варира од натуралистичког бележења, преко симболистичке транспозиције, као емоционалној усредсређености и психолошкој продорности која га је приближила експресионистичкој поезици. Самоиспитивање и самоприказивање, олично у 41 данас познатом аутопортрету, Алексића представља као јединственог у српској визуелној култури. Ниједан други сликар својим се лицем и идентитетом није тако поигравао. Алексићев портрети, објашњава ауторка, творе целокупну „животну литературу“ која, истовремено, исказује суштинске заједничке токове европске историје и уметности. Ауторкино познавање психоаналитичких теорија чврсто је суспрегнуто неопходном историјском контекстуализацијом.

Већина поглавља ове књиге, неумитно, дотиче проблем симболизма, али је овом феномену с правом посвећена њена завршница. Након анализе симболизма, Јасна Јованов управо у том суштинском сегменту Алексићевог сликарства открива његову модерност и оригиналност. У том домену он је, истиче Јованов, премошћавао јаз између историјске нарације и личног одговора на актуелно

насиље изазвано Првим светским ратом, између натуралистичког и алегоријског, нарученог портрета и аналитичког аутопортрета.

Као дело зреле научнице, остварене на различитим пољима у својој струци, књига *Стеван Алексић 1876–1923* не поставља коначне судове, јер се они никада и не могу поставити. Због сублимирања свих досадашњих знања, нових спознаја и отварања даљих путева размишљања, књига Јасне Јованов представља драгоцен допринос нашој науци, а свим будућим истраживачима незаобилазну помоћ и велики подстицај.

Саша Брајовић
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за историју уметности